

Sandra JOSIPOVIĆ*

U POTRAZI ZA DOMOM U POSTMILENIJUMSKO DOBA

Sažetak: Ovaj rad analizira šta predstavlja dom u postmilenijumsko doba za protagoniste romana *Love Wife*, koji je napisala Giš Džen i romana *Home* Toni Morison. U romanu *Love Wife* jedan od glavnih protagonista je Lan, imigrant koji dolazi iz Kine u SAD iz ekonomskih razloga, u potrazi za boljim životom, a u romanu *Home* glavni protagonista je Frenk Mani, Afroamerikanac, ratni veteran, koji se vraća u rodno mesto u Džordžiji. I Lan i Frenk se suočavaju sa predrasudama i teškoćama u svojoj potrazi za mestom koje bi mogli nazvati svojim domom. Lan dolazi u Ameriku kod rođaka i sluti da je neki članovi porodice doživljavaju kao služavku, a ne kao rođaku, dok se Frenk suočava sa segregacijom na svom putu ka jugu Amerike. Potraga Lan te Frenkova potraga za domom mogu se posmatrati u okviru Burdijeovog (Pierre Bourdieu) koncepta društvenog kapitala. Burdije smatra da ljudi poseduju društveni kapital ako imaju svoje mesto u društvu. Ono što otežava potragu Lan i Frenka za domom jeste činjenica da oni, pre svega, teško pronalaze svoje mesto u društvu. Lan, kao imigrant, ne zna dobro engleski jezik, ne poznaje kulturu i običaje zemlje u koju dolazi, a Frenk se, kao Afroamerikanac, suočava sa segregacijom. Burdije smatra da je odsustvo društvenog kapitala blisko povezano sa oskudicom, obespravljenošću i otuđenošću, koje se ispoljavaju kao fizička ili društvena marginalizovanost. Ivlin Šrajber smatra da je jedno od najvećih dostignuća Toni Morison upravo ta sposobnost da opiše šta znači biti Afroamerikanac u američkom društvu, šta znači marginalizacija identiteta Afroamerikanaca i da kroz sve nijanse te marginalizacije nagovesti traume koje su doživeli. Pitanje šta je to dom i gde je nečiji dom postaje aktuelno u postmilenijumsko doba, kada se javljaju velika migraciona kretanja stanovništva iz ekonomskih, političkih i drugih razloga i kada dolazi do rasnih sukoba. Stoga, rad razmatra šta je za protagoniste ovih romana dom, da li pronalaze taj dom i po koju cenu.

Ključne reči: *potraga, dom, društveni kapital, marginalizacija*

---

* Dr Sandra Josipović, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

Uvodni deo

Pitanja gde je dom i šta je dom postaju aktuelna u postmilenijumsko doba, kada su mnogi ljudi prisiljeni da emigriraju iz svoje zemlje iz ekonomskih, političkih i drugih razloga i kada ljudi u svojoj rodnoj zemlji postaju žrtve rasizma. Ovaj rad se bavi pitanjem šta predstavlja dom u postmilenijumsko doba za protagoniste romana *Love Wife (Konkubina)*¹, koji je napisala Giš Džen (Gish Jen), i romana *Home (Dom)*² Toni Morison (Toni Morrison). Ovi romani su odabrani zato što se autorke bave pitanjima šta je dom, da li ga je moguće pronaći i koja cena se plaća za to. Takođe, za ovakvu vrstu kritičke analize važno je što autorke ova dva romana, kao i glavni junaci, pripadaju etničkim grupama koje su u prošlosti bile, a i danas su ponekad, žrtve rasizma i predrasuda u SAD. U romanu *Home* glavni protagonisti su Afroamerikanci Frenk Mani (Frank Money) i njegova sestra Si (Cee), a u romanu Giš Džen glavni likovi su Kineskinja Lan (Lan) i članovi porodice Vong (Wong).

Važno je razmotriti koncept doma ne samo zbog aktuelne situacije u svetu u postmilenijumsko doba, velikog broja emigranata i rasizma, već i zbog činjenice, koja je istaknuta u knjizi *Literary Landscapes (Književni pejzaži)*³, da je prostor kao važna dimenzija naracije relativno zapostavljen⁴. Džejkob Lot (Jacob Lothe) kaže da je od Aristotela sve do danas pažnja, uglavnom, posvećivana vremenu, a ne prostoru u naraciji.⁵ On, takođe, pominje da tokom poslednjih nekoliko decenija ponovno oživljava interesovanje za prostor, delom zato što se shvata značaj prostorne dimenzije u književnim delima, a delom zato što se ponovo uviđa koliko važnu ulogu igra prostor u formiranju ličnosti i u predstavljanju ličnosti u pripovedanju ili kroz pripovedanje.⁶ Prema Lotovom mišljenju, svojim fenomenološkim istraživanjima, objavljenim 1958. godine u knjizi *The Poetics of Space (Poetika prostora)*⁷, Gaston Bašelar

¹ Autor rada je ovde preveo naslov romana. U daljem tekstu naslov romana je na engleskom jeziku jer je kao izvor korišćen roman na engleskom jeziku.

² Autor rada je ovde preveo naslov romana. U daljem tekstu naslov romana je na engleskom jeziku jer je kao izvor korišćen roman na engleskom jeziku.

³ Autor rada je ovde preveo naslov knjige. U daljem tekstu naslov knjige je na engleskom jeziku jer je kao izvor korišćena knjiga na engleskom jeziku.

⁴ Attie de Lange et al. (eds.), *Literary Landscapes* (Basingstoke/ New York: Palgrave Macmillan, 2008): 3.

⁵ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

⁶ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

⁷ Autor rada je ovde preveo naslov knjige, ali u daljem tekstu naslov je dat na engleskom jeziku jer je kao izvor korišćena knjiga na engleskom jeziku.

(Gaston Bachelard) svakako je doprineo tome da prostor postane predmet proučavanja.⁸

Pitanja gde je dom i šta je dom za protagoniste ova dva romana biće razmotrena u svetlu pomenutih Bašelarovih fenomenoloških istraživanja, Bahtinovog (Mikhail Bakhtin) koncepta hronotopa i Burdijeovog (Pierre Bourdieu) shvatanja duštvenog kapitala.

Dom, vreme, sećanje i identitet

Džekob Lot tvrdi kada Bašelar govori o životnom prostoru i da ga opisuje kao „deiktički orijentisan prostor na način na koji se on opaža i kako se o njemu govori u svakodnevnom životu”⁹. Lot smatra da takvo shvatanje prostora podrazumeva da u naraciji postoje likovi koji doživljavaju taj prostor na sebi svojstven način i u okviru svojih životnih okolnosti.¹⁰ Džekob Lot ističe da ovakvo fenomenološko shvatanje prostora dovodi taj prostor u vezu ne samo sa mestom, već i sa vremenom.¹¹ Urednici knjige *Literary Landscapes*, takođe, pominju da mesto poseduje izrazito prostorni kvalitet i da postaje prožeto vremenskom dimenzijom.¹² U ovoj knjizi se navodi da Bašelar naglašava vezu između mesta i formiranja identiteta svojim stavom da „prostor sadrži zbijeno vreme” i „da je to svrha prostora”¹³. Bašelar je napisao: „U teatru prošlosti kojeg gradi naše sećanje, scena je tako postavljena da likovi ostaju u svojim dominantnim ulogama [...] Kada čovek krene u potragu za stvarima iz prošlosti, on želi da vreme zaustavi svoj tok. [...] U svojim bezbrojnim šupljinama prostor sadrži zbijeno vreme. To je svrha prostora.”¹⁴ Kada se neko seti detinjstva, za njega je vreme stalo i može da prizove u sećanje atmosferu, slike i mirise svog doma. U romanu *Love Wife* Amerika, kao novi prostor u koji Lan dolazi, krije to zbijeno vreme, koje je tera da se vraća u prošlost i seća se kako je njena porodica u Kini imala staklenu baštu u kojoj su gajili „delikatne i prefinjene orhideje”¹⁵, kako voće u Kini ima miris i ukus za razliku od onog u Americi.¹⁶ U romanu *Home*, kada se vratio kući posle dugog odsustvovanja, Frenk

⁸ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

⁹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

¹⁰ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

¹¹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

¹² Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xiv.

¹³ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xiv.

¹⁴ Gaston Bachelard, *The Poetics of Space* (Boston: Beacon Press, 1994): 8.

¹⁵ Gish Jen, *The Love Wife* (New York: Vintage Books, 2005): 42.

¹⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 40.

se odmah setio gde su sakrivene uspomene iz detinjstva kao da ih je juče tamo ostavio. On doslovno u jednoj šupljini iza šporeta nalazi: sestrine mlečne zube, klikere, sat bez kazaljki.¹⁷ Frenk posebno obraća pažnju na sat i kaže da on pokazuje da „vreme funkcioniše u Lotusu tako da ga ništa ne ometa i tako da svako može da ga tumači na svoj način.”¹⁸ Sat bez kazaljki, u stvari, za Frenka predstavlja simbol tog vremena koje je stalo kada je u pitanju njegova sestra. Ona je za njega uvek predstavljala¹⁹ i predstavljalaće devojčicu koju on mora da štiti i čuva²⁰, iako, na kraju romana, shvata da je Si sazrela i odrasla²¹ i da može da brine sama o sebi²². Ovim je ilustrovano pomenuto Bašelarovo shvatanje da su međusobno povezani mesto i vreme i da ljudi percipiraju određeni prostor i vreme na sebi svojstven način i u okviru određenih okolnosti.

Lot ističe Bašelarovo shvatanje da je nečiji doživljaj prostora povezan sa identitetom te osobe, formiranjem njenog identiteta te da se ta odlika prostora dovodi u vezu sa pitanjima *kad* i *kako* mi nastanjujemo određeno mesto.²³ Kada neko stanuje u određenoj kući u detinjstvu, ta kuća i sećanje na nju će uticati na formiranje ličnosti te osobe. Ako je nečije stanovanje u toj kući praćeno neprijatnim iskustvima i traumama, onda taj prostor i sećanje na njega mogu da ugroze nečiji identitet tako što dovode do mentalnog rastrojstva te osobe i do toga da ona donosi pogrešne odluke kasnije u životu. Urednici knjige *Literary Landscapes*, kao i Bašelar, smatraju da je iz različitih razloga prostorni segment često veoma važan za likove koji ga nastanjuju.²⁴ Prema njihovom mišljenju, jedan od razloga je upravo taj što je mesto povezano sa identitetom i to ne samo sa formiranjem identiteta, već, pod određenim okolnostima, sa utiskom da je identitet ugrožen.²⁵

Knjiga *Literary Landscapes* skreće pažnju na činjenicu da Bašelar posebno naglašava kuću i značaj kuće u životu i razvoju dece.²⁶ Bašelar ističe: „[...] ima razloga da prihvatimo kuću kao sredstvo kojim ćemo analizirati ljudsku dušu [...] Ne samo naše uspomene, već i sve ono što smo zaboravili ‘nalaze svoj stan u njoj’. Naša duša je njihovo boravište. Pamćenjem ‘kuća’ i ‘soba’, mi učimo

¹⁷ Toni Morrison, *Home* (New York/ Toronto: Alfred A. Knopf, 2012): 120.

¹⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 120.

¹⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 34–35 i 88.

²⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 103.

²¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 127.

²² Toni Morrison, *op. cit.*, 127–128.

²³ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 3.

²⁴ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xiii.

²⁵ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xiii.

²⁶ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xv.

kako da stanujemo unutar sebe. Sada sve postaje jasno, slike kuća kojih se sećamo kreću se u oba smera: te slike su u nama koliko smo i mi u njima.”²⁷ Marita Vencel (Marita Wenzel), takođe, pominje ovaj Bašelarov stav u knjizi *Literary Landscapes*²⁸, a urednici ove knjige zaključuju da Bašelar povezuje kuću sa komplikovanim mehanizmom ljudskog sećanja jer čovek shvata značaj doma tek kada se osvrne na prošlost.²⁹

Toni Morison, kao i Bašelar, povezuje kuću sa sećanjem i identitetom. Evelin Šrajber (Evelin Schreiber) smatra da Toni Morison u svojim romanima pokazuje da mesto ili koncept mesta, prizvanog sećanjem, štiti od trauma.³⁰ Ona, takođe, navodi da svaki roman Toni Morison istražuje različite manifestacije pojedinaca i doma i da su te manifestacije jedna drugoj nadogradnja te da one zajedno iznova pripovedaju priču o traumama Afroamerikanaca u Americi.³¹ Evelin ističe da Toni Morison posmatra dom kao psihološku potporu pojedincu ili subjektivnosti i da smatra da se dom razvija (ili ne) u vezi sa traumom, zajednicom i sećanjem.³² Bašelar ima sličan stav kada pominje kuću i kaže: „[...] njen kontinuitet je beskrajan. Bez kuće, čovek bi bio jedno rastrojeno biće. Ona ga održava u životu tokom nebeskih i ovozemaljskih oluja. Ona je i telo i duša.”³³

Roman *Home* ispituje te različite manifestacije ličnosti i doma. Oba romana istražuju koliko nečiji dom i život u njemu mogu i da formiraju, ali i da ugroze identitet, i potvrđuju Bašelarovo mišljenje da je kuća sredstvo kojim možemo tumačiti nečiju dušu. Uspomene na rodnu kuću nalaze utočište u nečijoj duši i određuju tu osobu i njene postupke, ali i mogu da nauče tu osobu kako da živi sama sa sobom i svojim uspomenama.

U romanu *Home* Frenk je vojni veteran koji se vratio iz rata u Koreji.³⁴ Biva zatvoren na psihijatrijskom odeljenju³⁵ zbog mentalnog rastrojstva³⁶. On beži odatle³⁷ i kreće put Džordžije³⁸ jer je dobio pismo da je njegova sestra ozbiljno

²⁷ Gaston Bachelard, *op. cit.*, xxxvii.

²⁸ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 147.

²⁹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xv.

³⁰ Evelyn Jaffe Schreiber, *Race, Trauma and Home in the Novels of Toni Morrison* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 2010): 1.

³¹ Evelyn Jaffe Schreiber, *op. cit.*, 1.

³² Evelyn Jaffe Schreiber, *op. cit.*, 2.

³³ Gaston Bachelard, *op. cit.*, 7.

³⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 28 i 32.

³⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 7.

³⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 14–15.

³⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 11.

³⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 14.

bolesna i da jedino on može da je spase³⁹. Tokom tog puta upoznajemo dobre i loše aspekte ili manifestacije Frenkove ličnosti i svetle, ali i mračne manifestacije ili strane njegovog rodnog mesta. Pozitivne manifestacije njegove ličnosti su da je dobar prijatelj i pre svega požrtvovan i brižan brat. Za Frenka su sestra i drugovi jedino dobro što mu je Lotus, rodno mesto, pružio u životu. Tamo je stekao najbolje drugove sa kojima se od ranog detinjstva „raspravljao, tukao, smejaio, podsmevao koje je voleo, a da nije morao to rečima da iskaže“⁴⁰. Sestra je za Frenka poput ogleдалa u kojem on vidi svoj najbolji odraz. Frenk kaže da je „duboko u njoj živela tajna slika — koja predstavlja njega kao snažnu i dobru osobu [...]“⁴¹. Ta požrtvovanost i brižnost, kao jedan aspekt ili manifestacija njegove ličnosti i sećanje na sestru i na prijatelje, nadograđuju se i dopunjuju, pomažući Frenku da stigne na jug na vreme da spase sestru.

Ali svetla strana Frenkove ličnosti često je u senci one mračne strane. Ta mračna strana se manifestuje kroz njegovu mentalnu neuravnoteženost, alkoholizam, kockanje, nemogućnost da zadrži posao i da sebi stvori dom. Tokom romana Frenk je Lotus uglavnom doživljavao kao manifestaciju nečeg lošeg što „predstavlja pretnju“⁴², što „ga guši i ubija“⁴³ i jedva je čekao da pobjegne odatle⁴⁴. Ovde je potvrđena Bašelarova teza da mesto utiče na formiranje ličnosti, ali i da, pod određenim okolnostima, može da ugrozi tu ličnost.⁴⁵ Frenk odlazi u vojsku jer je to prva prilika koja mu se ukazala da pobjegne odatle.⁴⁶ U ratu u Koreji⁴⁷ doživljava traume jer je bio svedok pogibije najboljih prijatelja⁴⁸ i civila⁴⁹. Posebno ga je proganjalo sećanje na ubistvo korejske devojčice.⁵⁰ Sva ta iskustva su uzrokovala njegovo psihičko rastrojstvo⁵¹, alkoholizam, kockanje i nemogućnost da sebi stvori dom.⁵²

Međutim, kada se vrati kući, na kraju romana, oseća zadovoljstvo jer uviđa pozitivan aspekt svog rodnog mesta, a to je isceliteljska moć Lotusa i njegovih

³⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 34.

⁴⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 98.

⁴¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 104.

⁴² Toni Morrison, *op. cit.*, 117.

⁴³ Toni Morrison, *op. cit.*, 35.

⁴⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 84.

⁴⁵ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xiii.

⁴⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 84.

⁴⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 28.

⁴⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 97.

⁴⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 20.

⁵⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 99–100 i 133.

⁵¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 18 i 76–77.

⁵² Toni Morrison, *op. cit.*, 68.

stanovnika koji su pomogli njegovoj sestri da ozdravi. On shvata da je njegov dom tamo gde mu je sestra, pitajući se: „Šta sam ja bez nje — te neuhranjene devojčice sa tužnim očima, punim iščekivanja?“⁵³ Kada na kraju stiže kući, Frenk je osetio „zadovoljstvo jer je bio među ljudima koji ne žele da vas omalovaže ili unište.“⁵⁴ Znao je da je „preuveličano to osećanje sigurnosti i dobronamernosti, ali ono što je stvarno je njegovo uživanje u tom osećanju“⁵⁵. Na kraju knjige pun krug se zatvara za Frenka kada on zajedno sa Si sahranjuje posmrtnu ostatku crnog dečaka⁵⁶ koga su belci zakopali u okolini Lotusa, što su njih dvojice videli u detinjstvu⁵⁷. Tom sahranom on pokušava da ublaži grižu savesti zbog ubistva korejske devojčice i ujedno sahranjuje i njen duh koji ga je proganjao⁵⁸. Na kraju romana Frenk stiče utisak da je i sama priroda zadovoljna što je dečak dostojno sahranjen⁵⁹.

Kada je u pitanju Si, upoznajemo različite manifestacije njene ličnosti i načine na koje ona doživljava svoj dom. Ona je nevoljeno dete⁶⁰ koje je jedinu zaštitu i podršku nalazilo u svom bratu⁶¹. U detinjstvu je naučena na to da drugi odlučuju u njeno ime ko je ona⁶², ali na kraju romana ona postaje jedna zrela žena koja uči da bude samostalna⁶³ i da se ne oslanja na druge, čak ni na svog brata⁶⁴. Poput Frenka, Si na različite načine doživljava svoj dom tokom života. U detinjstvu ga doživljava kao zatvor, a kasnije kao mesto koje joj donosi spas i izlečenje. Takvim shvatanjem ona potvrđuje Bašelarov stav da kuća pomaže čoveku da prebrodi razna iskušenja u životu.⁶⁵

U detinjstvu je Si smatrala Lenoru, drugu ženu svog dede⁶⁶, „zlom vešticom“⁶⁷, a sebe i Frenka poredila sa „Ivicom i Maricom“⁶⁸. Život u kući sa Lenorom je i formirao i ugrozio njenu ličnost. Lenora ju je u detinjstvu „žigosala kao nevoljeno dete čije se prisustvo jedva toleriše i kao dete rođeno

⁵³ Toni Morrison, *op. cit.*, 103.

⁵⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 118.

⁵⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 118.

⁵⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 143–144.

⁵⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 4.

⁵⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 133–134.

⁵⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 145.

⁶⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 128.

⁶¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 53.

⁶² Toni Morrison, *op. cit.*, 126.

⁶³ Toni Morrison, *op. cit.*, 127–128.

⁶⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 129.

⁶⁵ Gaston Bachelard, *op. cit.*, 7.

⁶⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 87.

⁶⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 53.

⁶⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 53.

na ulici.⁶⁹ „Ona je prihvatila taj žig i verovala je da je bezvredna.”⁷⁰ Takva iskustva odredila su njeno buduće ponašanje i indirektno joj ugrozila život. Zbog svega toga Si je postala laka meta svakome ko je želeo da je iskoristi. Sa nepunih petnaest godina pobjegla je od kuće sa prvim momkom koji ju je pozvao da pođe sa njim⁷¹, a koji je kasnije ostavlja da se snalazi sama u Atlanti⁷². Kada je radila kao služavka kod lekara Boregarda Skota (Beauregard Scott)⁷³, apsolutno mu je verovala jer je nosio beli mantil⁷⁴ i bez pogovora mu je dozvolila da joj daje lekove koje je sam napravio⁷⁵, postajući žrtva njegovih eksperimenata⁷⁶ zbog kojih umalo nije umrla⁷⁷ i zbog kojih je ostala *jalova*⁷⁸. Nakon svih tih iskušenja vraća se u svoj dom, gde se oporavlja zahvaljujući brizi, ljubavi i pažnji žena iz svog rodnog mesta.⁷⁹ Na kraju romana Si priznaje svojoj komšinici: „Ne idem ja nigde odavde, gospođice Etel. Ovde pripadam.”⁸⁰ Si je sazrela kao ličnost što i Frenk zapaža „Si nije više ista ona devojčica koja bi zadržala na svaki i najmanji dodir stvarnog i opakog sveta.”⁸¹

U romanu *Love Wife* Lan pokazuje koliko dom i detinjstvo i mladost provedeni u njemu uslovljavaju i određuju postupke kasnije u životu. Lan stiže iz Kine u Ameriku⁸² u potrazi za novim domom i u želji da započne novi život. Ona dolazi u dom porodice Vong čiji su članovi: Karnegi (Carnegie), sin kineskih imigranata i glava porodice, njegova supruga Blondi (Blondie) koja je Amerikanka i Lizi (Lizzy) i Vendi (Wendy), njihove usvojene ćerke azijskog porekla, i Bejli, njihov biološki sin.⁸³ Deo života koji je Lan provela u Kini formirao je njenu ličnost, njene navike i shvatanja. Kada se priseća tog života, ona kaže da pripada generaciji čiji je život uništila Kulturna revolucija⁸⁴ jer joj je otac ubi-

⁶⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 128–129.

⁷⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 129.

⁷¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 127.

⁷² Toni Morrison, *op. cit.*, 50.

⁷³ Toni Morrison, *op. cit.*, 62.

⁷⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 128.

⁷⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 112.

⁷⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 121–122 i 128.

⁷⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 113.

⁷⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 128.

⁷⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 121 i 122.

⁸⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 126.

⁸¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 127.

⁸² Gish Jen, *op. cit.*, 9.

⁸³ Gish Jen, *op. cit.*, 3.

⁸⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 41.

jen tokom te revolucije⁸⁵, a ona je najpre poslata na selo na „prevaspitavanje”⁸⁶, a potom u mesto Hejlonžian (Heilongjiang) na granici sa Rusijom na obuku, ne bi li bila spremna da brani Kinu od agresora.⁸⁷ U tom mestu je bilo ledeno i ona se razbolela od tuberkuloze⁸⁸. Njena sećanja na život u Kini i na nemaštinu koju je tamo iskusila utiču na njen život u Americi, gde se svojim minimalizmom suprotstavlja američkom konzumerizmu. Lan je zaprepašćena koliko toga ljudi bacaju u Americi, koliko salveta koriste u restoranu⁸⁹. Vendi zapaža: „Ona [Lan] voli da kaže šta joj ne treba.”⁹⁰ Ovde je na delu Bašelarovo princip da slike doma deluju u oba smera, da smo mi u njima koliko su one u nama i da nas te uspomene na dom uče kako da živimo sami sa sobom. Lan se pomirila sa tim da ne poseduje ništa i primenjuje taj minimalizam na život u Americi. Marita Vencel zaključuje da snovi, uspomene i ambicije formiraju jednu složenu sliku prošlosti koju pojedinac projektuje na novu kuću u kojoj počinje da živi da bi stvorio „iluziju sigurnosti”.⁹¹

I u romanu *Love Wife* može se uočiti da kuća i život u njoj mogu da ugroze nečiji identitet. Kada Lan stigne u dom Vongovih, njen dolazak dovodi do drastičnih promena u životu te porodice⁹² i ugrožava Blondin dotadašnji identitet i identitet porodice u celini. Blondi kaže: „Jer takva sam bila ili sam mislila da jesam pre nego što je Lan stigla. Jedna otvorena osoba. Fleksibilna osoba [...]”⁹³ Kada je Blondi videla Lan i svoje usvojene devojčice kako stoje zajedno, iznenadila je sebe svojim novim zapažanjem: „Pomislila sam da uprkos razlikama među njima one izgledaju kao da pripadaju istoj vrsti. Da li je to rasiističko opažanje? [...]”⁹⁴ Lan će privremeno napustiti dom Vongovih, ali mu se vraća nakon što je izgorela kuća u kojoj je kratko živela. Njen povratak u dom Vongovih i pokušaj da nađe svoje mesto u njemu očigledno izazivaju tektonske poremećaje u toj kući. Blondi napušta porodični dom zbog Lan⁹⁵, devoj-

⁸⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 98.

⁸⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 98.

⁸⁷ Gish Jen, *op. cit.*, 98.

⁸⁸ Gish Jen, *op. cit.*, 99.

⁸⁹ Gish Jen, *op. cit.*, 43.

⁹⁰ Gish Jen, *op. cit.*, 48.

⁹¹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 147.

⁹² Džin Sokolovski pominje ovaj motiv u svom radu „The Limits of Hospitality in Gish Jen’s *The Love Wife*”. *Journal of Transnational American Studies*, 4(1), accessed December 3 2016, <http://scholarship.org/uc/item/6v8636> jz.

⁹³ Gish Jen, *op. cit.*, 4.

⁹⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 16.

⁹⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 353.

čice su očajne što Blondi odlazi od kuće⁹⁶. Vendine reči najbolje ilustruju do kakvih promena dolazi u njihovom domu: „Lizi kaže da je prvo Lan spalila tu drugu kuću, a sada spaljuje ovu.”⁹⁷ Ali temelji obe kuće su bili načeti i pre dolaska Lan jer Lizi dodaje: „Još nešto, nije njena krivica što su obe kuće bile spremne da budu spaljene.”⁹⁸

Dom i hronotop puta

U knjizi *Literary Landscapes* istaknuto je da kuća označava granicu, prelaz od sredine koja je sigurna i koja se može kontrolisati, ka širem prostoru, koji je i privlačan, ali i potencijalno opasan.⁹⁹ Urednici ove knjige smatraju da ta granica i sve mogućnosti koje pruža prelazak ili prevazilaženje te granice ilustruje Bahtinov koncept hronotopa.¹⁰⁰ Bahtin, kao i Bašelar, pominje zbijenost vremenske i prostorne dimenzije.¹⁰¹ On definiše hronotope kao mesto ili ograničen prostor u kojem su dimenzije vremena i prostora tako zbijene da se ostvaruje mogućnost ne samo za rad i igru, već i za napetost, sukob i bol.¹⁰² Tipični hronotopi su: put, zamak, salon i prag.¹⁰³ Bahtin, kao i Toni, pominje sećanje jer njegovi hronotopi predstavljaju zonu neutralnosti, ali i prelaska, oklevanja, razmišljanja i sećanja.¹⁰⁴

Hronotop puta prisutan je u oba romana. U romanu *Home*, Frenk Mani putuje kući da pomogne sestri i taj put označava prelaz od njegovog života kao alkoholičara, kockara i beskućnika¹⁰⁵ ka životu u rodnom domu u kojem oseća zadovoljstvo zbog povratka¹⁰⁶. Ali putovanje koje ga očekuje biće neizvesno¹⁰⁷, puno opasnosti i sukoba u koje Frenk dolazi s drugim ljudima¹⁰⁸. Hronotop puta je vezan i za prve dane života Fenkove sestre. Ona je rođena usput¹⁰⁹ jer je porodica bila u potrazi za novim domom pošto su bili proterani

⁹⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 362 i 367.

⁹⁷ Gish Jen, *op. cit.*, 356.

⁹⁸ Gish Jen, *op. cit.*, 356.

⁹⁹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xv.

¹⁰⁰ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 4.

¹⁰¹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xv.

¹⁰² Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 4.

¹⁰³ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 4.

¹⁰⁴ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 4.

¹⁰⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 68.

¹⁰⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 118.

¹⁰⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 16.

¹⁰⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 101 i 106.

¹⁰⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 40.

iz grada u kome su živeli.¹¹⁰ Zbog svega toga Lenora naziva Si „detetom rođenim na ulici“¹¹¹, smatrajući da je devojčica takvim rođenjem predodređena za „bezvredan život, ispunjen grehom“¹¹².

Put igra važnu ulogu u životu Lan. Taj put predstavlja zonu neutralnosti i prelaska iz života u Kini, kojim nije zadovoljna, ali koji joj je poznat, u život u Americi, koji je za nju nov i istovremeno pun neizvesnosti i nesigurnosti. Niko nije siguran kakva je njena uloga¹¹³ i kakva će tek biti njena uloga u toj porodici¹¹⁴. Na kraju romana, kada ostane u drugom stanju, čeka je neizvesna sudbina samohrane majke, bez posla i bez svog doma.¹¹⁵

Kuća ili, preciznije rečeno, kućni prag koji razdvaja neko mesto koje je sigurno i bezbedno od spoljašnjeg prostora punog opasnosti i izazova mogu da postanu veoma bitni za protagoniste romana. Uprkos tome što je Si u kući u detinjstvu imala težak život uz Lenor, ona se uz Frenka uvek osećala sigurno jer bi on znao kako da je uteši¹¹⁶. Tako je Si imala izvesnu sigurnost i zaštitu u svom domu. Kada je otišla od kuće u Atlantu, osećala je da je „slomljena, da se raspada“¹¹⁷ zbog trauma koje je doživela van svog doma.

U romanu *Love Wife* Lan u novom domu u Americi nalazi svoje mesto i izvesnu sigurnost samo u društvu Lizi i Vendi jer za njih postaje autoritet koji te dve tinejdžerke poštuju. Kada su devojčice pričale uglas, Vendi je zapazila: „[...] ali kad bi Lan mahнула prstom, čak bi i Lizi učutala kao omađijana“¹¹⁸. Vendi priznaje da je ponekad poževela da joj je Lan majka.¹¹⁹ Međutim, kad god Lan zakorači u svet izvan doma Vongovih, taj svet predstavlja opasnost po nju. Lan upoznaje Šenga¹²⁰, ostaje u drugom stanju¹²¹, ali ne ostaje sa njim jer je on maltretira¹²². Zatim se seli u drugu kuću da živi zajedno sa svojim poznanikom Džebom.¹²³ Međutim, ta kuća gori u požaru u kojem Džeb strada.¹²⁴

¹¹⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 10.

¹¹¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 45.

¹¹² Toni Morrison, *op. cit.*, 44.

¹¹³ Gish Jen, *op. cit.*, 15, 49, 195 i 376.

¹¹⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 357.

¹¹⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 357.

¹¹⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 53.

¹¹⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 54.

¹¹⁸ Gish Jen, *op. cit.*, 19.

¹¹⁹ Gish Jen, *op. cit.*, 354.

¹²⁰ Gish Jen, *op. cit.*, 293.

¹²¹ Gish Jen, *op. cit.*, 357.

¹²² Gish Jen, *op. cit.*, 305 i 316.

¹²³ Gish Jen, *op. cit.*, 317.

¹²⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 343–344.

Pozivajući se na Bašelarovu fenomenologiju prostora, Marita Vencel pokazuje kako se kuća može dovesti u vezu sa društvenim i psihološkim dimenzijama sveta, prošlosti i uspomena jednog protagonista u romanu.¹²⁵ Ovde je ponovo istaknuta veza između sećanja, uspomena, prošlosti i kuće, odnosno doma. Marita Vencel smatra da zlokobne naznake koje ukazuju na nestabilnost temelja jedne kuće mogu biti simbolički predstavljene podrumima i pećinama.¹²⁶ Ona zapaža da kuća može da poprimi dimenzije lavirinta u kojem se kriju tišine opterećene mračnim mislima i mračne i opasne tajne [...]¹²⁷. Marita ističe Bašelarovo mišljenje da krov predstavlja racionalnu dimenziju kuće, a podrum predstavlja ono podsvesno¹²⁸ i navodi Bašelarov stav da je podrum „pre svega, mračni deo kuće, u kojem deluju podzemne sile”¹²⁹. Za Bašelara podrum je, takođe, mesto na kojem „situacija postaje dramatičnija, a strah izraženiji [...] Podrum, onda, postaje mesto na kome je zakopano ludilo i u čije zidove je uzidana tragedija.”¹³⁰ U knjizi *Literary Landscapes* pomenuta su dva aspekta kuće: utisak koji porodica ostavlja na svoju okolinu i simbolički, potisnuti delovi kuće ili psihe koja krije tajne.¹³¹ Ovu tezu najbolje ilustruje kuća lekara kod koga je Si radila kao služavka.¹³² Na prvi pogled njegov dom je prelepa kuća.¹³³ Domaćica kuće je vreme uglavnom provodila slikajući cveće, gledajući na televiziji svoje omiljene zabavne programe, ali nikada nije izlazila iz kuće i pomalo je bila zavisna od opijuma.¹³⁴ Njen muž je lekar, formalnog držanja, ali naizgled srdačan u svom ophođenju prema Si.¹³⁵

Prva mračna tajna izranja iz tame kuće na svetlo dana kada saznajemo da lekar ima ćerke koje boluju od encefalitisa i koje je smestio u dom.¹³⁶ Druga tajna je da je vršio abortuse ženama iz viših društvenih krugova.¹³⁷ Treća mračna tajna je da je doktor vršio eksperimente na siromašnim pacijentima

¹²⁵ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xxii.

¹²⁶ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xxii.

¹²⁷ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xxii.

¹²⁸ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 148.

¹²⁹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 148.

¹³⁰ Gaston Bachelard, *op. cit.*, 20.

¹³¹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xxiii.

¹³² Toni Morrison, *op. cit.*, 62.

¹³³ Toni Morrison, *op. cit.*, 65.

¹³⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 65.

¹³⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 64.

¹³⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 63.

¹³⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 112.

dajući im injekcije i lekove koje je sam spravljao¹³⁸, jer je želeo da ih patentira¹³⁹. Sve se to odigravalo u lekarevoj ordinaciji¹⁴⁰ u suterenu ispod verande, gde je Si bila smeštena¹⁴¹. Suteran i zlokobna dešavanja koja su se tamo odigravala predstavljaju pravo lice i identitet te porodice, a gornji deo kuće je odavao lažni utisak o idiličnom porodičnom životu jednog imućnog bračnog para.

Dom i Burdijeov pojam društvenog kapitala

Kada je reč o tome kako protagonisti u romanu ovladavaju prostorom i kako se snalaze u njemu, treba pomenuti Pjera Burdijea i njegov pojam društvenog kapitala. Johan Džirtsema (Johan Geertsema) ističe Burdijeov stav da ljudi koji imaju određeni položaj u društvu imaju i društveni kapital i obrnuto, oni koji nemaju društveni kapital, nemaju ni položaj u društvu niti mogu da iznose svoje stavove, mišljenja, sudove itd.¹⁴²

Lan nema društveni kapital jer nema svoje mesto u američkom društvu, niti bi mogla da se vrati u Kinu jer je ni ta zemlja ne želi¹⁴³. Ona smatra da nema svoje mesto ni u porodici Vong i zapaža da Blondi „krije nož u svom osmehu”¹⁴⁴. Kao neko ko ne poseduje društveni kapital, Lan se ustručava da iskaže svoje mišljenje i stavove. Kada ona shvati da će živeti u zasebnom stanu, a ne u kući zajedno sa porodicom, ona ne progovora ni reč.¹⁴⁵ Lan daje kratke odgovore na pitanja koja su joj upućena, što Blondi komentariše: „Ako bih pitala, da li ti je vrućina? Lan bi odgovorila, nije prevruće. Ako bih pitala, da li treba nešto da obaviš? Lan bi odgovorila, mogu da to uradim sada, a mogu i kasnije. Ako bih pitala, da li bi htela da ideš u kupovinu? Lan bi odgovorila, ako ti ideš u kupovinu, rado ću poći sa tobom.”¹⁴⁶

Johan Džirtsema navodi Burdijeov stav da odsustvo društvenog kapitala podrazumeva i oskudicu ili obespravljenost u vidu fizičke ili društvene

¹³⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 112.

¹³⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 61.

¹⁴⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 110.

¹⁴¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 62.

¹⁴² Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 103.

¹⁴³ Gish Jen, *op. cit.*, 136.

¹⁴⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 136.

¹⁴⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 22.

¹⁴⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 219.

marginalizacije.¹⁴⁷ Lan je marginalizovana i u društvenom i fizičkom smislu.¹⁴⁸ U društvenom smislu, ona je marginalizovana jer ne zauzima određeni položaj u društvu i nije u mogućnosti da jasno i glasno izrazi svoj stav i mišljenje. U fizičkom smislu, ona je marginalizovana jer je udaljena od porodice i ne živi sa njom. Džirtsema dalje objašnjava da je način na koji pojedinac bez društvenog kapitala doživljava prostor obeležen obespravljenošću: pojedinac je stigmatizovani parija, poput Jevreja u Kafkino vreme, ili poput crnaca koji danas žive u getu, ili Arapa i Turaka koji žive u nekom radničkom predgrađu nekog velikog evropskog grada. Džirtsema zaključuje da taj pojedinac nosi prokletstvo negativnog društvenog kapitala i da su odsustvo društvenog kapitala i društvenog priznanja obeleženi [...] proterivanjem pojedinca iz društva u pustoš ili u geto.¹⁴⁹

Rasizam može da dovede do takve marginalizacije i izolacije. U romanu *Home* Frenk je parija i izopštenik upravo zato što je Afroamerikanac. Odrastao je u Lotusu, selu koje je svojevrsan geto u kojem u izolaciji¹⁵⁰ i bedi žive Afroamerikanci jer nemju ni trotoar na ulici, niti imaju tekuću vodu u kući¹⁵¹. Frenk je izolovan čak i u autobusu jer kao Afroamerikanac mora uvek da sedi pozadi.¹⁵² Kinezi su, takođe, žrtve rasizma u Americi, što ilustruju Blondine reči. Ona je objasnila svojoj deci da „ne voli izraz poslati nekog nazad u Kinu. Jer ga ljudi upućuju i onima koji savršeno govore engleski i koji već dugo ovde žive.”¹⁵³

Urednici knjige *Literary Landscapes* iznose slično zapažanje kada tvrde da neki pisci izoluju svoje glavne protagoniste u „heterotopske prostore”, simbolička, pogranična područja ili međuprostore koji se mogu tumačiti kao mesta na kojima se odvija borba dve suprotstavljene strane.¹⁵⁴ U romanu *Love Wife* Blondi izoluje Lan od porodice dva puta. Prvi put kada ju je smestila u stan iznad garaže u dvorištu¹⁵⁵, a ne u porodičnu kuću. Taj stan postaje poligon za sukob dve žene oko toga koja je njihova uloga i gde je njihovo mesto u tom domu. Lan stiže u Ameriku jer je Karnegijeva majka to izričito zahtevala u svom testamentu.¹⁵⁶ U romanu svima stalno nad glavom lebdi pitanje koja je ulo-

¹⁴⁷ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 104.

¹⁴⁸ Džin Sokolovski pominje ovaj motiv u svom radu „The Limits of Hospitality in Gish Jen’s *The Love Wife*”. *Journal of Transnational American Studies*, 4(1), accessed December 3 2016, <http://scholarship.org/uc/item/6v8636> jz.

¹⁴⁹ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, 104.

¹⁵⁰ Toni Morrison, *op. cit.*, 16.

¹⁵¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 46.

¹⁵² Toni Morrison, *op. cit.*, 19.

¹⁵³ Gish Jen, *op. cit.*, 7.

¹⁵⁴ Attie de Lange et al. (eds.), *op. cit.*, xxi.

¹⁵⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 21.

¹⁵⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 193.

ga Lan u toj porodici: da li ona treba samo da bude kućna pomoćnica ili Karnegijeva konkubina, odnosno njegova druga žena.¹⁵⁷ Svi se to pitaju, Lan¹⁵⁸ i Karnegi i Blondi¹⁵⁹. Blondi po drugi put udaljava Lan od porodice kada je šalje da živi sa Džebom u Mejnu, u brvnari koja pripada Blondinoj porodici.¹⁶⁰

Može se zaključiti da društveni kapital daje pojedincu moć, zbog čega se on ne oseća ugroženim u društvu. Taj kapital mu omogućava da kupi kuću, da stvori sebi dom, odnosno stekne svoj prostor na koji će on uticati i koji će uticati na njega. Na taj način društveni kapital utiče na formiranje identiteta, a odsustvo tog kapitala izoluje pojedinca i ugrožava mu identitet.

Zaključni deo

Toni Morison i Giš Džen se bave pitanjima gde je dom i šta je dom ne samo u svojim romanima, već i u drugim izlaganjima. U govoru prilikom uručivanja Nobelove nagrade za književnost Toni Morison se pita: „Šta to znači kada nemate dom na ovom mestu? Kada vas životne prilike odvedu od onog doma koji poznajete. Šta to znači živeti na periferiji gradova koji ne mogu da podnesu vaše prisustvo.”¹⁶¹

U jednom od intervjuja postavljeno je pitanje Giš Džen — „Da li mislite da biste drugačije pisali da niste ćerka imigranata?” Ona između ostalog odgovara: „[...] Na neki način mogla sam da se bavim nečim sasvim drugim da nisam imala mnogo nedoumica sa kojima sam morala da se uhvatim u koštac. Ja sam nekako morala da postanem pisac. Ponekad bih zamislila da ću prestati da pišem jednog dana kada rešim sve te nedoumice. Ali taj dan još nije osvanuo [...] Pa, ranije, naravno, jedna od nedoumica je bila kako da shvatim ta dva različita sveta u kojima živim. Svet imigranata i taj drugi svet i šta oni podrazumevaju. Nije bilo u pitanju samo to da li ste jeli štapićima ili ste jeli viljuškom, već je u pitanju bila razlika u načinu mišljenja u jednom i drugom svetu. [...]” Giš Džen zaključuje da je imala utisak da živi između ta dva sveta.¹⁶²

¹⁵⁷ Džin Sokolovski pominje ovo pitanje u svom radu „The Limits of Hospitality in Gish Jen’s *The Love Wife*”. *Journal of Transnational American Studies*, 4(1), accessed December 3 2016, <http://scholarship.org/uc/item/6v8636> jz.

¹⁵⁸ Gish Jen, *op. cit.*, 49.

¹⁵⁹ Gish Jen, *op. cit.*, 15.

¹⁶⁰ Gish Jen, *op. cit.*, 317.

¹⁶¹ Evelyn Jaffe Schreiber, *op. cit.*, 3.

¹⁶² Bill Moyers, „Becoming American: Personal Journeys”, Interview With Gish Jen, accessed December 3, 2016, http://www.pbs.org/becomingamerican/ap_pjourneys_transcript_1.html

Komparativna analiza ova dva književna dela se pokazuje opravdanom jer se primenom ovog pristupa na naizgled potpuno različite romane, dobijaju slični odgovori na pitanja koja postavljaju obe autorke: šta je dom, da li ga je moguće pronaći i koja cena se plaća za to. Iako je Frenk Mani mislio da mrzi svoj dom, njega je održalo u životu sećanje na sestru¹⁶³, odnosno sećanje na dom. Ono mu je dalo snage da se vrati i pomogne sestri i da shvati da je za njega dom tamo gde je ona¹⁶⁴. Ali do tog zaključka je došao nakon dugotrajnog odsustvovanja iz rodnog grada, plativši visoku cenu jer proživljava traume izazvane rasnom diskriminacijom¹⁶⁵ i traume rata¹⁶⁶ zbog kojih postaje psihički nestabilan¹⁶⁷. Bekstvo iz rodnog grada Frenkovoј sestri donosi bol, stradanje i traume¹⁶⁸, ali povratak kući joj donosi isceljenje i oporavak¹⁶⁹. Evelyn Šrajber kaže da se protagonisti romana Toni Morrison iznova oslanjaju na psihičke i fizičke aspekte doma ne bi li preživeli traume izazvane rasnom diskriminacijom.¹⁷⁰ To je upravo Si i učinila. Nakon što je jedva preživela traumatična iskustva van kuće, Si se vraća u rodno mesto jer jedino tamo može mentalno i fizički da se oporavi, okružena ljudima koji je vole i brinu za nju i shvata da tom mestu pripada.¹⁷¹

Lan prolazi kroz svoja iskušenja. I ona kao i Si dopušta da joj neko drugi odredi šta će bit. Karnegijeva majka joj je svojim testamentom namenila ulogu i služavke, ali i konkubine¹⁷², što ona i prihvata svojim dolaskom u Ameriku. Lan je tu negde, kako Giš Džen kaže, između dva sveta, rastrzana između nove domovine u kojoj za nju nema mesta i zemlje u kojoj je rođena, ali koja je ne želi.¹⁷³ Pošto Lan i nema kome da se vrati u Kinu¹⁷⁴ ona na kraju ostaje u domu Vongovih. Zbog toga cenu plaćaju svi. Lan, koju čeka nesigurna budućnost samohrane majke koja trenutno nema posao i suočava se sa neizvesnošću kakav će biti njen položaj u toj kući¹⁷⁵, Blondi i Karnegi, na čije oči se raspada njihova porodica kada Blondi napušta porodični dom jer ne

¹⁶³ Toni Morrison, *op. cit.*, 34–35 i 83.

¹⁶⁴ Toni Morrison, *op. cit.*, 103 i 147.

¹⁶⁵ Toni Morrison, *op. cit.*, 19.

¹⁶⁶ Toni Morrison, *op. cit.*, 20, 97 i 99–100.

¹⁶⁷ Toni Morrison, *op. cit.*, 18 i 76–77.

¹⁶⁸ Toni Morrison, *op. cit.*, 50, 112–113, 128

¹⁶⁹ Toni Morrison, *op. cit.*, 121.

¹⁷⁰ Evelyn Jaffe Schreiber, *op. cit.*, 1.

¹⁷¹ Toni Morrison, *op. cit.*, 126.

¹⁷² Gish Jen, *op. cit.*, 193.

¹⁷³ Gish Jen, *op. cit.*, 135 i 136.

¹⁷⁴ Gish Jen, *op. cit.*, 102.

¹⁷⁵ Gish Jen, *op. cit.*, 357.

može da podnese prisustvo Lan¹⁷⁶, i deca kojoj nedostaje majka¹⁷⁷. Protagonisti oba romana potvrđuju vezu koja je uočena između sećanja i formiranja i ugrožavanja ličnosti. Oni, takođe, potvrđuju tezu o tome koliko je značajan dom u kome je provedeno detinjstvo i koliko taj dom i tamo stečena iskustva i sećanje na njega određuju buduće postupke i odluke i koliko ona mogu da ugroze nečiji život i ličnost.

Literatura

- [1] Bachelard, Gaston. *The Poetics of Space*. Boston: Beacon Press, 1994.
- [2] Jen, Gish. *The Love Wife*. New York: Vintage Books, 2005.
- [3] Lange de, Attie et al. (eds.). *Literary Landscapes*. Basingstoke/ New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- [4] Morrison, Toni. *Home*. New York/ Toronto: Alfred A. Knopf, 2012.
- [5] Moyers, Bill, „Becoming American: Personal Journeys” Interview With Gish Jen, accessed December 3, 2016, http://www.pbs.org/becomingamerican/ap_pjourneys_transcript1.html
- [6] Schreiber, Evelyn Jaffe. *Race, Trauma and Home in the Novels of Toni Morrison*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 2010.
- [7] Sokolowski, Jeanne. (2012). The Limits of Hospitality in Gish Jen’s *The Love Wife*. *Journal of Transnational American Studies*, 4(1), accessed December 3, 2016, <http://scholarship.org/uc/item/6v8636jz>.

Sandra JOSIPOVIĆ

IN SEARCH OF HOME IN THE POSTMILLENNIAL ERA

Summary

This paper analyses what home means in the postmillennial era both to the protagonists of the novel *Love Wife* written by Gish Jen, and to the protagonists of the novel *Home*, written by Toni Morrison. In the novel *Love Wife*, one of the main protagonists is Lanlan, an immigrant who came from China to the United States in pursuit of a better life. The main protagonist of the novel *Home* is Frank Money, an African-American veteran of the Korean War who is returning to his home town in Georgia. Both Lanlan and Frank face prejudice and difficulties in their search of a place they could call home. Lanlan lives with her cousins and she feels that some members of the family do not see her as their relative, but they treat her as their maid, whereas Frank experiences racial segregation on his way home. Frank’s and Lanlan’s search for home can be viewed from the

¹⁷⁶ Gish Jen, *op. cit.*, 353.

¹⁷⁷ Gish Jen, *op. cit.*, 367.

perspective of Pierre Bourdieu's concept of 'social capital'. Bourdieu thinks that people possess 'social capital' if they have a position in society. What makes Lanlan's and Frank's search for home very difficult is the fact that both of them cannot easily obtain a certain social position. Since she is an immigrant, Lanlan does not speak the English language well and she does not know the culture and the customs of her new country and since he is an African American, Frank encounters racial prejudice. Bourdieu thinks that the lack of 'social capital' is connected with deprivation, alienation and poverty in the form of physical and social marginality. Evelyn Schreiber is of the opinion that one of Toni Morrison's greatest achievements is the ability to describe what it means to be an African American in American society and what the marginalisation of the African-American identity means and to describe all the nuances of this marginalisation and the trauma experienced by the African Americans. The questions: what does home mean? where is someone's home? are brought up in the postmillennial era characterised by racial prejudice and population migrations for economic, political and other reasons. Therefore, this paper analyses what home means to these protagonists and whether they succeed in finding home and what price they have to pay for it.

Key words: search, home, 'social capital', marginalisation